

Оморова Г.С.

**НОТАРИАЛДЫК ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨ ЖАШЫ
ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН УКУКТАРЫН КОРГОО ЧӨЙРӨСҮНДӨ
МЫЙЗАМДАГЫ КӨЙГӨЙЛӨР**

Оморова Г.С.

**ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
В НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

G.S. Omorova

**PROBLEMS OF LEGISLATION IN THE
SPHERE OF PROTECTION OF THE RIGHTS OF MINORS
IN NOTARIAL ACTIVITY**

УДК: 347.961

Бул макалада нотариалдык ишмердүүлүктө жашы жете электердин укуктарын коргоо маселелери каралып Кыргыз Республикасынын күчүндөгү мыйзамдарындагы көйгөйлөр анализделет. Автор тарабынан Кыргыз Республикасынын турак жай мыйзамы менен жөнгө салынган турак жайда жашоого байланышкан балдардын укугун коргоо чөйрөсүндөгү нотариустардын өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруусунун көйгөйлөрү изилденген. Изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча азыркы шарттарда жашы жете электердин укуктарын коргоонун жетишээрлик иштик-түү механизми жөнүндө тыянак чыгарылган, бирок бул багыттагы мыйзам чыгаруу иши улантылууга тийиш. Макаланын максаты жашы жете электердин нотариалдык иштердеги укуктарын коргоо маселелерин ачып көрсөтүү жана укуктук талдоо берүү болуп саналат. Изилдөөнүн натыйжалары практикалык ишмердикте практика менен алек болгон юристер жана илимий-теоретикалык багытта жарандык укук жана жарандык процесстик укук боюнча окутулуучу курстарда колдонулушу мүмкүн. Методологиялык изилдөөнүн негизин философиялык, жалпы илимий жана атайын юридикалык методдор түзүлдү.

Негизги сөздөр: жашы жете электер, укуктар, балдардын укуктары, коргоо, нотариустардын ишмердиги, турак жай укуктары.

В данной статье рассматриваются вопросы защиты прав несовершеннолетних в нотариальной деятельности и анализируются проблемы действующего законодательства Кыргызской Республики. Автор исследованы проблемы осуществления нотариусами своих полномочий в области защиты прав детей связанных с проживанием, которая регулируется жилищным законодательством Кыргызской Республики. По результатам исследования был сделан вывод о достаточно эффективном механизме защиты прав несовершеннолетних в современных условиях, однако зако-

нотариальная работа в этом направлении должна продолжаться. Целью настоящей статьи является раскрыть и дать правовой анализ вопросам защиты прав несовершеннолетних в нотариальной деятельности. Результаты данного исследования могут применяться как в практической деятельности практикующих юристов, так и при преподавании курсов по гражданскому праву и нотариату в научно-теоретическом направлении. Методологическую основу исследования составляют философские, общенаучные и специально юридические методы.

Ключевые слова: несовершеннолетние, права, права детей, охрана, нотариальная деятельность, жилищные права.

This article deals with the protection of the rights of minors in notarial activities and analyzes the problems of the current legislation of the Kyrgyz Republic. The author studies the problems of notaries exercising their powers in the field of protection of children's rights related to living, which is regulated by the housing legislation of the Kyrgyz Republic. According to the results of the study, it was concluded that a fairly effective mechanism for protecting the rights of minors in modern conditions, but legislative work in this direction should continue. The purpose of this article is to reveal and give a legal analysis of issues of protection of the rights of minors in notarial activities. The results of this study can be applied both in the practice of practicing lawyers, and in teaching courses on civil law and notarization in the scientific and theoretical direction. The methodological basis of the research is based on philosophical, General scientific and special legal methods.

Key words: minors, rights, children's rights, security, notary activity, housing rights.

Ар бир өлкөлөрдө белгилүү эрежеге айланган сөз бар – "адам укуктарын урматтоо баланын укуктарын сактоо менен башталат". Кыргызстан 1994-жылдан

таргып баланын укуктары жөнүндө конвенцияны ратификациялаган, жана универсалдуу эл аралык-укуктук ченемдерди камтып, ошону менен бирге балдарга негизги адам укуктарын гарантиялаган балдардын укуктарын камсыз кылуу жаатындагы саясатты колдоп келүүдө (1989-жылдын 20-ноябрь күнү 44-чи БУУнун Башкы Ассамблеясынын сессиясы балдар укуктары тууралуу Конвенцияны кабыл алган). Баарыбызга белгилүү бүгүнкү күндө Кыргызстан – балдардын укуктарын коргоо боюнча ар түрдүү эл аралык жыйындарга катышып келет. Быйыл Кыргыз Республикасынын Президенти 2020-жылды “Региондорду өнүктүрүү, өлкөнү санариптештирүү жана балдарды колдоо жылы” деп атаган. Бул чоң иш аракеттин негизинде биздин өлкөнүн көптөгөн малекеттик программаларда, долбоорлордо, эл аралык укуктук нормаларга жана стандарттарга ылайык, улуттук мыйзамдар менен эл аралык укук алкагында мыйзамдардын жаңылануу процесси жүрүп жатат.

Эл аралык коомчулуктун критерийлеринин бирден-бири жашы жетпегендерди укуктарын коргоо жашоонун бардык чөйрөлөрүндө жетиштүү каралган эмес. Н.В. Летовойдун ою боюнча, "Бала субъект катары, анын укуктук абалы укуктук статусу, бала, улуттук жана эл аралык денгээлдеги айырмасы болбоого тийиш; ар бир тарап бирдей шартта ар бир элдин каада-салт жана маданий баалуулуктардын маанилүүлүгү менен бирдей боюнча баланын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылат" [1, 3-б.]. Биздин пикирибиз боюнча, эрежелер учурдагы коомдук мамилелердин гана тийиштүү өнүгүшүнүн чагылдырбастан, ошондой эле стратегияны аныктоо статусун жана мүнөзүн кескин түрдө чагылдырууга тийиш.

Бардык өнүккөн укуктук мамлекеттерде жана жарандык коомдо жашы жете элек балдардын укуктарын коргоо боюнча уюштурулган жана натыйжалуу системасын курууга аракет кылуу нотариустун гана эмес соттун да ролу өзгөчө болуп саналат. Акыркы он жылдын ичинде жетим балдардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо өзгөчө актуалдуу маселе болуп калды.

Үй-бүлө мыйзамдарынын алкагында, жалпы конституциялык принциптердин негизинде үй-бүлөнүн, энеликтин жана баланын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо функциясы ата-энелерге (аларды алмаштыруучу адамдарга), камкордука алуу жана көзөмөл кылуу, үй-бүлөнү жана балдарды колдоо боюнча органдарга, прокуратурага жана сот органдарына жүктөлгөн.

Н.В. Александрова, баса белгилеп кеткендей

"акыркы мезгилде көптөгөн ата-мекендик укук тануучулар демократиялык укуктук мамлекетте сот адилеттигин жүзөгө ашырууда ушул чөйрөдөгү предмети кеңири изилдөөлөрдүн натыйжалуу жана эффективдүү көйгөйлөрдү жаратууда" [2, 254-б.].

Ошентсе да, бул милдеттенме адамдардын белгилүү саны чектелбейт. Учурдагы мыйзамдарда Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси негизги Кыргызстандын балдарынын укуктары боюнча кепилдиктерин аныктайт жана бир катар негизги багыттар боюнча баланын укуктарын камсыз кылуу үчүн, укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын ишке ашыруу жана коргоо боюнча баланы өнүктүрүү үчүн, бардык мамлекеттик жана муниципалдык органдары, коомдук бирикмелер, нотариустар, билим берүү мекемелери ж.б. аты аталбаган мамлекеттик башкаруу органдары камсыз кылышы керек. Көптөгөн изилдөөчүлөрдүн ою боюнча, илимдерде укуктук мамлекетти түзүү укуктук натыйжалуу мыйзамдуулукту түзүүгө багытталган бир катар маанилүү милдеттерди алдына коюп мамлекеттик жана муниципалдык органдар, жарандар жана юридикалык жактар тарабынан, анын туруктуу ишке ашырууну камсыз кылып койгон.

Азыркы коомдо, жашы жете элек балдардын укуктарын ишке ашыруу маселелери боюнча көбүрөөк көңүл бурулуп келет. Атап айтканда, жашы жете электердин жана турак-жай укуктарын коргоонун укуктук кепилдиктердин бири нотариалдык иш-аракет болуп эсептелет. Ошол эле учурда укуктук практика көрсөтүп тургандай нотариустун коргоочу иш-милдеттерин жүзөгө ашыруу боюнча бир катар көйгөйлөр бар. Белгилей кетүү керек, нотариалдык иш-аракеттерди жүзөгө ашырууда жарандардын мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо максатында, анын ичинде жашы жете элек балдардын укуктарын коргоодо нотариус жеке өзүнүн атынан эмес мамлекеттин атынан нотариалдык иш аракет жүргүзүлөт. Ошондой эле эстен чыгарбашыбыз керек нотариалдык функция – турак жай мамилелерин жөнгө салуу чөйрөсүндө жашы жетпегендердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо үчүн алдын алуу иш-аракет. Бул нотариалдык актылар менен ишке ашыруу, иш-чатактуу кырдаалдардын пайда болушуна жана тобокелдигин азайтуу максатында ошондой эле мүлктүк зыяндын пайда болушун алдын алат. Мыйзам чыгаруучу турак жай мамилелеринин тармагында балдардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоого багытталган нотариалдык бир катар аракеттерди тактап көрсөткөн:

- баланын атына мурастоо укугу жөнүндө күбөлүк берүү;

- эрезеге жете электердин жашаган жерин аныктоо жөнүндө ата-энелердин макулдугу;

- бүтүмдөрдү, анын ичинде үй-бүлө мүчөлөрүнүн жалпы үлүштүк менчигине өткөрүп берүү боюнча бүтүмдөрдү сатып алууга бүтүмдөрдү күбөлөндүрүү.

Бул учурда, мисалы, качан мураскор болуп жашы жете элек, мыйзамдуу өкүлдөрүнө баланын жана ага өзү (учурда курагына жеткенге 14 жаш) мурастоо укуктарын жол-жоболоштуруу тартибин нотариус түшүндүрөт. Баланын укуктарын коргоо мураска калган мүлктүн милдеттүү үлүшүнө мурастоо укугу жөнүндө күбөлүктү берүү жолу менен мурастоо укуктарын жол-жоболоштурууда да жүзөгө ашырылат. Жашы жетпегендин мындай укуктары эгерде бала мурастоонун кезектеринин бирине кирсе, бирок мурас калтыруучу мүлктүн тагдырын баланын пайдасына эмес керээз калтыруу жолу менен аныктай алат. Бул жерде жашы жете элек бала мыйзам боюнча толук үлүшкө ээ болсо да, же милдеттүү түрдө мураскор болсо да мурас калтыруучу керээздин негизинде жарым үлүш калтырылышы мүмкүн. Нотариус, ошондой эле төрөлө элек баланын укугун коргойт. Бул аракет максаттуу багытта, бала мурас калтыруучу өлгөндөн кийин төрөлсө Жарандык мыйзам боюнча мурастоого жатат.

Үй-бүлөлүк-укуктук чөйрөдө баланын кызыкчылыктарын коргоо менен байланышкан мамлекеттик органдар камкордук жана көзөмөлдүк органдарынын иши, көп түрдүүлүгү менен айырмаланат. Бул мамлекеттик денгээлде да, ошондой эле ар кандай ченемдик-укуктук актылар менен алардын укуктарын, милдеттерин тизмесин көрсөтүп турат. Ошондой эле нотариустун позициясы камкорчу жана көзөмөлчү органдын пикирине окшош, ал нотариалдык иш-аракеттерди жасоодо баланын үй-бүлөлүк жана турак-жай укук мамилелери чөйрөсүндө укугун коргоп, ал баланын катышуусу менен бүтүм түзүүдө аталган органдын макулдугун талап кылгандыгында көрүнүп турат. Көбүнчө бул макулдук мүлктөн үлүштү бөлүп берүүдө, ошондой эле аны бөлүүдө, баланын мүлкүнүн азайышына алып келүүчү башка бүтүмдөрдү жасоодо зарыл. Бирок белгилеп кетчү нерсе, баланын пайдасына акысыз бүтүмдөрдү күбөлөндүрүүдө мындай макулдук талап кылынбайт, анткени жашы жете элек өспүрүмдүн мүлкүнүн азайтылбайт. Ушул эле мезгилде нотариус эки функцияны: биринчиден, ал ишеним артуучунун укуктарын жана таламдарын коргоонун гаранты катары чыгат, экинчиден, камкорчулук жана көзөмөлчүлүк органдарынын жашы жете электердин укуктарын коргоо боюнча мыйзамдарды колдонуусунун тууралыгын контролдойт.

Кыймылсыз мүлк менен бүтүм түзгөндө нотариус жашы жете эликтин укуктарынын кепили болуп жаткандыгын белгилей кетмекчибиз. Турак жайды ээликтен ажыратууда нотариус ушул Келишимди аткаруу баланын укуктарын жана кызыкчылыктарын кантип козгой тургандыгын аныктайт. Өзүнүн жеке кызыкчылыгын канааттандыргысы келген ар бир адам, бул кызыкчылыгын ишке ашыруу үчүн башка сапаттары менен укуктук жактан ишке ашырышы мүмкүн.

Башкача айтканда, бала Келишимдин катышуучусу, ошондой эле аны жасоодо укуктарына жана кызыкчылыктарына тиешеси бар жак болушу мүмкүн. Бул эми сыяктуу учурлар ажыратылган турак жайды же анын бир бөлүгүнө таандык менчик укугу боюнча жашы жетпеген балдарга, ошондой эле учурларда ажыратылган турак жайга таандык болгон ата-энелерге, жашы жете элек бала турак жайды пайдаланууга укугу бар. Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодексинин 13-беренесинде балдар бардык учурларда алардын ата-энелерине тиешелүү турак-жай аянтына укугун сакташат [3].

Мисалы, эгерде менчик ээсинин жашы жете элек үй-бүлө мүчөсү турак жайды пайдаланууга гана укуктуу болсо, анда кыймылсыз мүлк менен бүтүмдөрдү жасоого камкордук жана көзөмөлдүк кылуу органынын уруксаты талап кылынбайт. Мыйзам чыгаруучу тарабынан камкордукка алуу органдарынын бул макулдугу, бала ата-энесинин камкордугунан кароосуз калган учурда гана каралган. Ошол эле учурда жарандык мыйзамдарга киргизилген өзгөртүүлөр маңызы боюнча Жарандык кодексинин 72 беренесинин 2-пунктуна [4] карама-каршы келгендигин ырастоого туура келет., ага ылайык нотариус макулдугун алууга тийиш камкордук кылуучу органдын баш тартуу жашы жете электи көз турак жайды пайдалануу укугун ашырууда менчик ээси менен бүтүмдөр көрсөтүлгөн жайды. Ошентип, көрсөтүлгөн коллизиялар мыйзамынын, ал укуктук жөнгө салуу мыйзам нормаларын Жарандык кодекси өзүнө камтыйт.

Нотариус турак жайга жашы жете элек баланын укугун ишке ашырууга багытталган кесиптик иш процессинде туш болгон татаал укуктук кырдаалдарды да белгилебей коюуга болбойт. Колдонуудагы турак жай мыйзамдарына караштуу, үй-бүлө мамилелери токтотулган учурда ажырашуу менен менчик ээси турак жайды пайдалануу укугуна турак жайды үчүн мурдагы менчик ээсинин үй-бүлө мүчөсү укугу сакталган [5]. Жашы жете элек балдардын турак жайга ата-энеси менен чогуу жашоо үчүн жашоого мүмкүн же мүмкүн эмес укуктарын корго жөнүндө маселесин чечүүдө

белгилүү бир көйгөйлөр бар, мисалы, ата-энесинин никеси бузулгандан кийин.

Бирок, бул аспектилер укуктук адабиятта туура белгиленгендей, балдар мурдагы менчик ээсинин үй-бүлө мүчөлөрү болуп таанылышы мүмкүн эмес, анткени бул жалпы колдонуудагы үй-бүлөлүк мыйзамдарына түздөн-түз карама-каршы келбесе, улам чыгарылганга чейинки балдардын ата-энесинин, башкача айтканда, түздөн-түз байланыштуу. Ушуга байланыштуу толук корутунду берилет, эгерде турак жайдын менчик ээси болуп жашы жете элек баланын, ата-энесинин бири, анда "баланын жашы жете элек болсо да турак-жайды, пайдалануу укугу сакталат, турак жайды пайдалануусунда ата-энесинин биринин, ошондой эле ал мыйзамда мураскор катары көрсөтүлгөн.

Бул мыйзамдык чектөө, албетте, келечекте жашы жете электердин турак-жай укуктарын коргоого кепилдик катары кароого болот. Бул коргоо үй-бүлө мүчөлөрүнүн турак-жайды сатып алууга жайылтылышы мүмкүн жана жасалуучу бүтүм боюнча өткөрүп берүү жалпы үлүштүк менчигине өтөт. Мындай

учурда биз нотариат институту сыяктуу эле, КР пенсиялык фонду да жашы жете электердин турак-жай укуктарын жогорулатылган коргоону байкап турабыз.

Ошентип, жүргүзүлгөн талдоо жөнүндө айтууга мүмкүндүк берет, жашы жете элек балдардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жумуш мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча көрсөтүлгөн чөйрөсүндө жетиштүү иштиктүү механизми нотариат институту болуп саналат.

Адабияттар:

1. Летова Н.В. Правовой статус ребенка в гражданском и семейном праве: дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2014. С.463;
2. Александрова Н.В. Правосудие как форма реализации и осуществления судебной власти // Вестник Чувашского университета. - 2014. - №3. - С. 253-256.
3. Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндө кодекси 2012-жылдын 10-июлу №100 [Электрондук дарек: <http://toktom.kg>];
4. Кыргыз Республикасынын Граждандык кодекси 1-б. 1996-жылдын 8-майы №15 [Электрондук дарек: <http://toktom.kg>];
5. Кыргыз Республикасынын Турак жай кодекси 2013-жылдын 9-июлу №117 [Электрондук дарек: <http://toktom.kg>].